

מוסדות
**דרכי
תורה**

בנשיאות מרן הגאון
רבי **אשר וייס שליט"א**

שיעור מרן הרב שליט"א

קונטרס שבועי

אגדה

במדת אמתות שלי

הלכה

בענין אחיזת העינים וספר יצירה

פרשת זארא תשפ"ב

שנה כ"ד – קובץ י"ב [תשצ"ב]

יו"ל ע"י מכון "מנחת אשר"

כל הזכויות שמורות

עריכה והוצאה לאור ע"י

מכון "מנחת אשר"

להפצת תורתו של

מו"ר הגאון רבי אשר וייס שליט"א

רחוב אהרון אשכולי 109

ירושלים

המען למכתבים:

ת.ד. 23170

Email: info@minchasasher.com

פרשת וארא

בענין אחיזת העינים וספר יצירה

"ויאמר ה' אל משה ואל אהרן לאמר, כי ידבר אליכם פרעה לאמר תנו לכם מופת ואמרת אל אהרן קח את מטך והשלך לפני פרעה יהיה לתנין, ויבא משה ואהרן אל פרעה ויעשו כן כאשר צוה ה' וישלך אהרן את מטהו לפני פרעה ולפני עבדיו ויהי לתנין, ויקרא גם פרעה לחכמים ולמכשפים ויעשו גם הם חרטומי מצרים בלהטיהם כן, וישליכו איש מטהו ויהיו לתנינם ויבלע מטה אהרן את מכותם" (ז' ח' - י"ב).

נראה לעיין בסוגיא דמעשה כשפים ואחיזת עינים, ובתורת העוסק בספר יצירה.

א

ביסוד הדין

שנינו בגמרא (סנהדרין ס"ז ע"ב):

"אמר אביי, הלכות כשפים כהלכות שבת. יש מהן בסקילה, ויש פטור אבל אסור, ויש מהן מותר לכתחילה. העושה מעשה בסקילה, האוחז את העינים פטור אבל אסור, מותר לכתחילה - כדרב חנינא ורב אושעיא, כל מעלי שבתא הוו עסקי בהלכות יצירה ומיברי להו עיגלא תילתא ואכלי לה".

והנה גבי האוחז את העינים דפטור אבל אסור, כתב רש"י (ד"ה האוחז) "האוחז את העינים, מראה כאילו עושה ואינו עושה כלום, פטור אבל אסור". וכיוצא בזה פירש עוד (שם ס"ה ע"ב ד"ה אוחז) על מה דאיתא בגמ' שם דמעונן לפי חכמים היינו האוחז את העינים, "אוחז את העינים - אוחז וסוגר עיני הבריות ומראה להם כאילו עושה דברים של פלא והוא אינו עושה כלום".

ויש לעיין בדעת רש"י אם אחיזת עינים זו ע"י שמות וממיני הכישוף היא, או שמא ענינה בזריזות התנועה ונראה כאילו עשה דברים של פלא והוא לא עשה כלום, ולא נתפרשו הדברים להדיא בדבריו.

בענין אחיזת העינים וספר יצירה

ומצינו בדברי הרמב"ם שכתב בספר המצות (ל"ת ל"ב), וז"ל:

"ובכלל אזהרה זו גם אסור פועל החרטומים, ולשון חכמים (סנהדרין ס"ה ע"ב) מעונן אלו אוחזי עינים, והוא מין גדול מן התחבולה מחובר אליו קלות התנועה ביד עד שתדמה לאנשים שיעשה עינים אין אמתתו בהם, כמו שנראה אותם יעשו תמיד יקחו חבל וישימו אותו בכנף בגדיהם ויוציאו נחש, וישליך טבעת לאויר ואחרי כך יוצאוהו מפי אדם אחד העומדים לפניו, ומה שידמה לזה מפעולות החרטומים המפורסמים אצל ההמון כל פועל מהם אסור, ומי שעושה זה יקרא אוחזי עינים והוא מין הכשוף, ומפני זה לוקה, והוא עם זה גונב דעת הבריות, וההפסד המגיע מזה גדול, כי כן ציור העינים הנמנעים תכלית המניעה האפשריית אצל הסכלים והנשים והקטנים רע מאד, ויפסיד שכלם וישיבם להאמין הנמנע והיותו אפשר שיהיה, והבן זה".

ובחינוך (מצוה ר"נ) כ' וז"ל:

"ובגלל לאו זה דמעונן אמרו ז"ל (סנהדרין שם) שהוא מעשה אחיזת עינים שיעשו בני אדם וכמו שאמרו ז"ל מעונן זה האוחז את העינים, וענין זה הוא מין גדול מהתחבולה יחובר אליה קלות היד וגבורת מהירותה, וכו' וכל אחד מהמעשים הרעים אלו הוא אסור, והעושהו נקרא אוחזי עינים והוא בכלל לאו דמעונן ולוקין עליו".

הרי שכתבו דאחיזת עינים עיקרה ע"י קלות התנועה היא, ומ"מ הוי דומה לכישוף, ואסור, אי משום איסור כישוף אי משום לאו דמעונן, עיין בדבריהם.

ב

בדין אחיזת עיניים

והנה בהלכות עבודה זרה (פי"א ה"ט) כתב הרמב"ם וז"ל:

"אסור לעונן אע"פ שלא עשה מעשה אלא הודיע אותם הכזבים שהסכלים מדמין שהן דברי אמת ודברי חכמה וכו', וכן האוחז את העינים ומדמה בפני הרואים שעשה מעשה תמהון והוא לא עשה הרי זה בכלל מעונן ולוקה".

השמיענו בדבריו, דאף שאמרו דהאוחז את העינים פטור אבל אסור, מ"מ ענוש מלקות, וכן כתב בספר המצוות (לא תעשה ל"ב). ומאידך בהלכה ט"ו כתב:

בענין אחיזת העינים וספר יצירה

"המכשף חייב סקילה והוא שעשה מעשה כשפים, אבל האוחז את העינים והוא שיראה שעשה והוא לא עשה לוקה מכת מרדות, מפני שלא זה שנאמר במכשף בכלל 'לא ימצא בך' לאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין הוא ואין לוקין עליו שנאמר 'מכשפה לא תחיה'".

ומדבריו אלו נשמע דאין האוחז את העינים ענוש מלקות מדינא דמעונן כי אם מכת מרדות מדבריהם, נמצא איפוא דדבריו סתרי אהדדי.

ובכסף משנה (וכ"ה בב"י יו"ד סי' קע"ט עיי"ש) כתב ליישב דכל אחיזת עינים מעשה יש בה, היינו דכל האוחז את העינים עושה מעשה שבזה מדמה עין הרואים לומר שעשה אותו מעשה תמהון הנראה להם, ומאחר שיש בו מעשה בדין היה ללקות עליו שתים אחד משום מעונן ואחד משום מכשף דתרוויהו איתנייהו ביה [הן מחד תנינן (שם ס"ה ע"ב) דמעונן זהו האוחז את העינים, ומאידך במתניתין שלהי פרק ארבע מיתות (ס"ז ע"א) משמע שהוא מכשף], אלא שנפטר ממלקות דמכשף מפני שהוא לאו שניתן לאזהרת מיתת בי"ד, ואינו לוקה אלא משום לאו דמעונן. וא"כ הא דכתב הרמב"ם דלוקה היינו משום לאו דמעונן, והא דאינו לוקה אלא מרדות מדבריהם משום לאו דמכשף הוא (ועיין עוד בזה בחינוך שם ובמש"כ המנ"ח על דבריו).

ובדרך אחר פירש עוד, דתרי גווני אוחזי עינים הם, אחד שהוא מראה שעשה מעשה זר ותמוה חוץ מטבעו של עולם זהו שאמרו בו שלוקה, אבל האוחז עינים ומראה שהוא טבעו של עולם כגון שמראה שנוטע קישואין וכיוצא בו מדברים שהם טבעו של עולם זה אינו לוקה. וכתב לדייק כן מלשון הרמב"ם, דבהלכה ט' דלוקה כתב "שמדמה בפני הרואים שעשה מעשה תמהון", ובהלכה ט"ו שכתב דאינו לוקה לא כתב "מעשה תמהון", ועי"ש שפקפק בתירוץ זה ונקט עיקר כהדרך הראשון.

ושוב ראיתי שכן פירש הרמ"א בתשובותיו (סי' ס"ז) עי"ש.

ועיין בט"ז (יו"ד סי' קע"ט סק"י) שכתב ליישב דלשיטת הרמב"ם האוחז את העינים לוקה אף שאין בו מעשה, כיון שלעיני הרואים נחשב שעושה מעשה אע"פ שבאמת אינו עושה כלום. ואייתי ראיה מהא דמצינו (סנהדרין ס"ה ע"ב) דהחוסם את הבהמה בקולו לוקה אף שאין בו מעשה, דמ"מ ע"י קולו נמשך שהולכת הבהמה ודשה, ש"מ כל כה"ג שמצד אחד שעשה מעשה, אף דבאמת אין כאן מעשה אדם עצמו מ"מ

בענין אחיזת העינים וספר יצירה

ילקה. וא"כ היכא דהאוחז את העינים עושה מעשה תמהון שא"א לעשותו הרי הוא בכלל מעונן ולוקה, אולם יש שמאחיז את העין כדמיון הכישוף, היינו שמדמה להם כאילו נעשה מעשה מאליו, כגון שנעקרו הקישואין שבשדה (עיין בסנהדרין שם) ולא שנראה להם שהוא לבדו עקרן, ומשום כך אינו לוקה אלא מרדות מדבריהם.

ולכאורה יש לעיין בפירושי האחרונים הנ"ל, דמדבריהם יוצא דיש שאוחז את העינים ע"י כישוף וזהו שכיון הרמב"ם ופירש בו דלוקה, והא שפתיו ברור מללו דהכישוף אין בו ממש ולא יאמינו בו אלא הסכלים, כדנקיט להדיא בהלכותיו (שם הט"ז) "ודברים האלו כולן דברי שקר וכזב הן והן שהטעו בהן עובדי עבודה זרה הקדמונים לגויי הארצות כדי שינהו אחריהן וכו', כל המאמין בדברים אלו וכיוצא בהן ומחשב בלבו שהן אמת ודברי חכמה אבל התורה אסרה אותן, אינו אלא מן הסכלים ומחסרי הדעת ובכלל הנשים והקטנים שאין דעתן שלמה". הרי שלא יקרה הנס והפלא ע"י מעשה הכישוף, וצ"ע.

והנה יש מרבותינו הקדמונים (הרדב"ז במצודת דוד מצוה ס"א) דנקטו עיקר דלא כשיטת הרמב"ם, וס"ל דמעשה אחיזת העינים שעל ידי מהירות התנועה אין בו איסור. ועוד כתב שם לתמוה על דברי הרמב"ם דמופלג הדבר ורחוק מן הסברא שיהיו מעשה האדם ופעולותיו הזריזות, אף אם לשחוק הן, אסורין באיסור תורה.

נמצא דשתי שיטות הן, אליבא דהרמב"ם (וכן פרש"י נוטה) כל האוחז את העינים במהירות התנועה ומדמה שעשה והוא לא עשה הרי הוא באיסור תורה, ולשיטת הרדב"ז כל כה"ג שרי ולא אסרה תורה אלא המעשה שעל ידי הכישוף ודומיו. ולהלכה פסק בספר חכמת אדם (הלכות עכו"ם כלל פ"ט ס"ו) לאסור מעשי הקוסמים לפי שהן באיסור תורה, ע"ש.

ובחכמת אדם שם כתב תוכחת מגולה למנהג אנשי דורו "ומזה תראה שאותן הבדחנין שעושין כדברים אלו על החתונות ונקראין 'טאשין שפילער' עוברים בלאו דאורייתא, והמצווה לעשותן עובר משום לפני עור, ולכן מי שבידו למחות צריך למחות, וכל שכן שאסור להסתכל ולראותם, אבל אם הוא גוי נראה לי דמותר לראות".

וכבר כתב בזה מו"ר הגה"ק מצאנז קלויזנבורג זצ"ל בשו"ת דברי יציב (יו"ד ח"א סימן נ"ז) דכאשר מי שעושה פעולות אלה אינו גונב דעת הבריות, אלא מראה לכולם

בענין אחיזת העינים וספר יצירה

שאין כאן אלא זריזות ותחבולה שלומדים לעשותן ע"י תרגול אין בו איסור כלל, ואין בו איסור אלא כשהוא גונב דעת הבריות כאילו עוסק הוא בכישוף וכ"כ הרמב"ם והחינוך בשורש האיסור וענינו דאין זה אלא כשיבואו להאמין שהוא עושה דברים אלה בכישוף, משא"כ כשהכל רואים שאין כאן אלא תרגול ותחבולה של מהירות התנועה, עי"ש.

וידעתי שיש מגדולי הדור שהחמירו בזה, עיין בשו"ת שבט הלוי (ח"ה סימן קכ"ט אות א') ושו"ת יביע אומר (ח"ה יו"ד סימן י"ד), אך לענ"ד דברי מו"ר זצ"ל ברורים כשמש בצהריים וכדאי הוא אדם גדול בענקים לסמוך עליו בשעה"ד.

ואין לדחות דלא דרשינן טעמא דקרא ומנ"ל לחלק בין הגונב דעתם של הבריות למי שמראה להם שאין כאן אלא תחבולה בעלמא. דכבר ביארתי במנחת אשר במדבר (סימן נ"ה) דמצינו במקומות רבים דכאשר טעם המצוה וענינה ברור ופשוט קבעו הלכה פסוקה לפי הענין והטעם עי"ש.

אך באמת בני"ד הדברים פשוטים טפי דלא אסרו אלא "אחיזת עיניים" וכבר פירש רש"י וכל הראשונים דכל גדר אחיזת עיניים אינו אלא בכחש ורמייה שמראה לבריות כאילו עשה מה שלא נעשה, וא"כ כאשר אין כאן כל רמייה אין זה בכלל אחיזת עיניים כלל, אלא תחבולה שאין בה אלא שעשוע בעלמא, ולענ"ד אין בין אומנות זו ובין מי שנושא שולחנות על שיניו ובקבוקים על ראשו, כמו שנהגו אנשי ירושלים בשמחת חתן וכלה, ולא כלום. וכן מה שנהגו גדולי התנאים בשמחת בית השואבה לזרוק אבוקות אש ולתופסן, וכך נוהגים רבים גם בזמנינו בשמחת חתן וכלה וכדומה, שגם זו תחבולה של קלות הידיים ומהירות התנועה, ואין בינה ובין מעשי הקוסמות ולא כלום, כיון שכולי עלמא יודעים שכל מעשיהם במהירות התנועה.

ומשום כ"ז נראה עיקר להלכה דיש להקל בזה, ובפרט בשעה"ד שזו פרנסתו. אמנם עליו אכן להקפיד להסביר לכל הצופים במעשיו שאין במעשיו אלא תחבולה מתורגלת של קלות הידיים כמבואר.

והנה יש להיזהר ולהישמר ממושג לצים. אך מי שמוחזק לירא שמים מרבים חזקה עליו שינצל מופעים אלה לטעת בלב הילדים יראת שמים ולא ליצנות, וכבר נהגו פרושים בכגון דא בחתונות כמבואר.

בענין אחיזת העינים וספר יצירה

ושוב העיד בפני מחנך דגול שלפני שנים שאל את פי מרן הגרי"ש אלישיב (שליט"א) זצ"ל ופסק לו שאם הקוסם יראה לצופים מן הפעלולים שלו את אופן עשייתם ושאינ כאן אלא תחבולה וזריזות יש להקל כנ"ל.

ג

בריאה על פי ספר יצירה

עוד איתא בגמ' בסנהדרין שם: "מותר לכתחלה כדרב חנינא ורב אושעיא כל מעלי שבתא הוו עסקי בהלכות יצירה ומברי להו עיגלא תילתא ואכלי לה".

והנה לכאורה יש לעיין במהות הבריאה שע"י ספר יצירה ובסיבת ההיתר בזה. וכבר תני בש"ס תרי זימני דעסקי אמוראי בספר יצירה ואיברי להו אדם ובהמה. חדא הא דאמרן, ואידך דתני תלמודא (שם ס"ה ע"ב):

"אמר רבא אי בעו צדיקי ברו עלמא שנאמר כי עונותיכם היו מבדילין וכו', רבה ברא גברא שדריה לקמיה דר' זירא, הוה קא משתעי בהדיה ולא הוה קא מהדר ליה, אמר ליה מן חבריא את הדר לעפריך".

ופרש"י (שם ס"ז ד"ה עסקי) וז"ל: "עסקי בספר יצירה וממילא אברו להו עיגלא תילתא, על ידי שהיו מצרפים אותיות השם שבהם נברא העולם, ואין כאן משום מכשפות, דמעשה הקב"ה הן ע"י שם קדושה שלו הוא".

וביאור דבריו, דהבריאה ע"י ספר יצירה לאו מעשה אדם הוא אלא מעשה הקב"ה, וענין זה הספר שהיו מצרפין אותיות השם שבהם נברא העולם, וממילא איברא להו ואין בו מעשה כלל, ולהכי אין בו משום מכשפות. והרי"ז כאותה שאמרו (ברכות נ"ה ע"א) "אמר רב יהודה אמר רב יודע היה בצלאל לצרף אותיות שנבראו בהן שמים וארץ", היינו דע"י הצירוף שמצרפין אותיות בהם נברא העולם, בהם מתעורר רצון הבורא לשוב ולברוא כביצירה הראשונה ואין בו מעשה אדם.

ובתשובות חת"ס (או"ח סי' קצ"ז) הוסיף עוד בטעם שהותר לעסוק בספר יצירה לברוא יצורים חדשים, והביא מה שאמרו חכמים (סנהדרין ס"ז ע"ב) "אמר רבי יוחנן למה נקרא שמן כשפים שמכחישין פמליא של מעלה". וענין פמליא של מעלה הוא כי

בענין אחיזת העינים וספר יצירה

ינהל קוב"ה עולמו ע"י שרים וממונים והם שקראם פמליא שלו [וכעין שאמרו בזוהר (ח"א השמטות ד' רנ"א) "אין לך כל עשב שאין מלאך מכהו ואומר לו גדל" וכמ"ש בתנחומא (הובא ברש"י שמות י"ד י') "והנה מצרים נוסע אחריהם ראו שר של מצרים נוסע מן השמים לעזור למצרים"]. והנה מעשה הכשפים ימנע ויעכב סדר המלאכים וכח פעולתם ויכחיש כחם בקיום העולם ומש"ה אסור הוא, לא כן הנעשה ע"י ספר יצירה שאינו נעשה בסוד פעולת המלאכים וסדרי הנהגתם, לפי שענינו גבוה מהם והוא ברזי האותיות וצירופי השמות בהם ברא קוב"ה עלמא ואין בו הכחשת פמליא של מעלה, ולכך כשיעסקו בזה הצדיקים ובקדושה וטהרה יזכירו את השם בסילודין, חדי קוב"ה ומוסיף על יצירתו הראשונה ובורא עוד כרצונם, ולהכי כל כה"ג אין בו איסור כלל.

ואף דלכאורה יפלא היאך אמרו הכא גבי ספר יצירה דמותר הוא לכתחלה, הלא אמרו (אבות פ"א משנה י"ג) "דאשתמש בתגא חלף", היינו דכל המשתמש בכתר תורה ועושה דבריה כקרדום לחפור בו וכמכשיר לצרכיו יעבור מן העולם. כבר עמד בזה הש"ך (שם סי' קע"ט ס"ק י"ח) וכתב וז"ל:

"וע"י ספר יצירה מותר לעשות לכתחילה, דשמות הקודש הם, והש"י נתן בהם כח שיוכלו לפעול על ידיהם, והחסידים והנביאים והפועל בהם מראה גדולתו וגבורתו של השי"ת, אך שיתעסקו בהם בקדושה וטהרה ולצורך קדושת השם או לצורך מצוה רבה, אשר לא נמצא זה בדורות הללו בעו"ה. ואפילו בזמניהם מצינו שנענש ישעיה על זה, וכ"ש בזה"ז שאי אפשר לנהוג בטהרה ובקדושה, ורחמנא ליבא בעי, עכ"ל עטרות זהב, ודבריו נכונים, וכן נמצא בכמה מחברים דורשי רשומות שאין להשתמש בשמות הקודש כי אם לצורך מצוה רבה ודאשתמש בתגא חלף, וכן כתב הרב לקמן (סי' רמ"ז סוף סכ"א) ודאשתמש בתגא חלף י"א זה המשתמש בשמות הקודש, גם בספרי המקובלים מבואר שעון גדול הוא המשתמש בשמו ע"כ המונע יבורך".

והנה דבר פלא מצינו שכתב המאירי בסוגיא זו, וז"ל:

"כל שהוא נעשה בפעולה טבעית אינו בכלל כשפים אפילו ידעו לברוא בריות יפות שלא מזווג המין כמו שנודע בספרי הטבע שאין הדבר נמנע רשאים לעשות, שכל שהוא טבעי אינו בכלל הכשוף ודומה לזה אמרו כל שיש בו משום רפואה אין בו משום דרכי האמורי כמו שיתבאר במקומו".

בענין אחיזת העינים וספר יצירה

ופליאה דעת ממני ולא אוכל לה, הא זאת ידענו דאין ביד חכמי הטבע כמו גם החרטומים והמכשפים, לברוא יצירה יש מאין אשר לא בראה ה', וכדרך שכתב הרמב"ן בפירושו התורה (שמות ח' ט"ו) "ומה שלא יכלו החרטומים להוציא את הכינים, סיבה מאת ה' היתה להם סכל עצתם ברצונו, שהכל שלו והכל בידו. והנראה בעיני עוד כי מכת הדם להפוך תולדת המים לדם, ומכת הצפרדעים להעלותם מן היאור, יכלו לעשות כן כי אין בהם בריאה או יצירה וכו', רק מכת הכינים היתה יצירה, ואין טבע העפר להיות כנים על כן אמר והיה לכנים וכו', ולא יוכל לעשות כמעשה הזה זולתי היוצר יתברך ויתעלה, ואמר ויעשו כן, ולא יכולו, כי השביעו השדים לעשות מאמרם ואין בהם כח".

נתבאר להדיא מדברי הרמב"ן דאין בכח האנושי לברוא יש מאין, וכבר נתפרשו הדברים להדיא במדרש (בראשית רבה פרק ל"ט י"ד) "ואת הנפש אשר עשו בחרן אמר רבי אלעזר בן זמרא אם מתכנסין כל באי העולם לברוא אפילו יתוש אחד אינן יכולין לזרוק בו נשמה" ודברי המאירי תמוהין למאוד, וצע"ג.

ד

יוסף הצדיק וספר יצירה

וראה מה שכתב השל"ה הקדוש בספרו (פרשת וישב אות נז) אודות מעשה השבטים ובמה שהביא יוסף דיבתם אל אביהם וז"ל:

"ויבא יוסף את דבתם רעה, שהיה מגיד לאביו שאוכלים אבר מן החי ומזלזלים בבני השפחות לקרוא אותם עבדים והיו חשודים בעריות, מקשים העולם חלילה איך להאמין על שבטי י-ה לעשות מעשים כאלה, ואם לא עשו איך להאמין על יוסף שיוציא דבר שקר מפיו על אנשים גדולים כאלו, ושמעתי שנמצא בקובץ ישן הענין, אברהם אבינו עשה ספר יצירה ומסרו ליצחק ויצחק ליעקב ויעקב מסרו לבניו אשר הם היותר מיוחסים, כי אין מוסרין סתרי תורה כאלה אלא לצנועין ומיוחסים ישראל בכל דור ודור וע"כ מסרו לבני הגבירה ולא לבני השפחות, והנה מצינו בגמרא דברא עגלא תלתא בכל ערב שבת ע"י עסק ספר יצירה בצירוף השמות, ובודאי זה הנברא על פי השמות ולא מצד התולדה אין צריך שחיטה וניתר לאוכלו בעודו חי וכך עשו השבטים ויוסף לא ידע והיה סבור שהוא הנולד מאב ואם הביא דבה זו אל אביו שהם אוכלים אבר מן החי והם

בענין אחיזת העינים וספר יצירה

כנים היו וכדין עשו, עוד איתא בגמרא רבא ברא גברא שדריה לגבי ר' זירא כו', ופרש"י ע"י שמות ספר יצירה, והנה יש שמות שמצורפם נברא זכר ויש נקיבה והיו מטיילין עמה ויוסף לא ידע מזה והיה סובר שהיא נקיבה אשה מהאב ואם ובא והודיע לאביו שהם חשודים בעריות. וכעסקו השבטים בצרוף סודות אלו ורצו להתחבר עליהם בני השפחות אמרו השבטים אתם בני השפחות וכונתם היתה לשם שמים כי לא נמסרו אלו העינים אלא למיזחסים שבדור הזה ויוסף לא ידע זה וסבר שהיו מזלזלים בכבוד אחיהם לקרוא אותם עבדים ובא והגיד לאביו, הרי לך כי השבטים היו צדיקים וגם יוסף הוא צדיק יסוד עולם וצדיק בכל דרכיו", ודפח"ח.

ה

אם אפשר לצרף גולם למנין

והנה אף בדורות המאוחרים נמצאו מופלגי תורה ויראה ועמליה בטהרה אשר עסקו בהלכות יצירה ואיברי להו גברא. וכן כתב הגאון בעל חכם צבי בתשובותיו (סי' צ"ג) על זקנו הגאון רבי אליהו אבד"ק חעלם, ושוב כתב בנו הגאון בספרו "שאלת יעב"ץ" (ח"א סי' פ"ב) דאותו הגולם שברא זקנו רבי אליהו גדל למאוד וסיכן את הבריות וביקש רבי אליהו לבטלו וקרע שם הוי' שהיה חקוק על מצחו ושב לעפרו [ועי"ש שהוסיף דנאבק הגולם עם זקנו ושרט את פניו וניכר היה רישומו עד סוף ימיו].

ובחכם צבי (שם) הסתפק אם מצטרף הגולם לעשרה לדברים הצריכים עשרה כגון קדיש וקדושה. ושורש הספק משום דמחד כתיב בקרא ונקדשתי "בתוך בני ישראל", אולם מאידך קי"ל (סנהדרין י"ט ע"ב) "המגדל יתום בתוך ביתו מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו" דמעשה ידיהם של צדיקים הן הן תולדותם, עי"ש. והביאו מרנא הח"ח במשנה ברורה (סי' נ"ה סק"ד). ומעודי נפלאתי למה הביא המשנ"ב האי ספיקא אחר שאין בו נפק"מ להלכתא בדורנו זה.

ובגופא דהלכתא אם שרי לצרף גולם למנין עשרה, כתב הגאון בעל שאלת יעב"ץ (שם) וכ"כ בברכי יוסף (סי' נ"ה אות ד') דפשוט הדבר וא"צ לפנים, דאין הגולם מצטרף למנין עשרה, לפי שלאו אדם הוא אלא יצירה ובריאה חדשה ואין דינו אלא כחיה ובהמה.

בענין אחיזת העינים וספר יצירה

ולכאורה אי בדידי תליא מילתא אמינא דאף אם שם אדם ליצור זה מ"מ מהי"ת דדינו כישראל ואינו כנכרי מן השוק, הא אין נכלל בכרם ישראל אלא מי שנולד מישראל ועמדו רגלי אבותיו על הר סיני או שנתגייר כגר צדק, וצ"ע. ורווח ליבי בראותי דברי החזו"א (יו"ד סי' קט"ז ס"א) שנקט דזה הנברא בספר יצירה אפשר דדינו כאדם, אולם זאת פשיטא דאין דינו כישראל, עי"ש. נמצא דג' מחלוקות בדבר, לשיטת החכם צבי אפשר דדינו כישראל וחזי לאצטרופי למנין עשרה, לשיטת היעב"ץ והברכ"י פשיטא דאין לצרפו למנין ואין דינו כאדם אלא כחיה ובהמה ולהחזו"א אף אם אדם הוא אין דינו כישראל וכן נראה עיקר.

ועיין בתשובת החכם צבי שם דכתב להוכיח מהא דאיתא בסנהדרין (ס"ה ע"ב) "רבה ברא גברא שדריה קמיה דר' זירא, הוה קא משתעי בהדיה ולא הוה קמהדר ליה אמר ליה מן חבריא את, הדר לעפריך", והנה אי נימא דהאי גברא ראוי הוא לצרפו למנין מה טעם ביטלו רב זירא, הא ראוי הוא להשתמש בו והשחתה היא. ואף דאין חייבין על הריגתו כדכתיב בקרא (בראשית ט' ו') "שופך דם האדם באדם דמו ישפך" דאין חייבין אלא אהריגת אדם הבא מן האדם, לאפוקי אותו הבא ע"י מעשה ניסים [ולא ידעתי מנא ליה דרשה זו אחר שלא נמצא בהש"ס, וביותר יש לתמוה דפסוק זה לבני נח נאמר ולישראל נאמר לא תרצח, וצ"ע ג], מ"מ השחתה היא אם יש בו לתועלת.

ותמה אני על תמיהתו, כלום אין בריאת הגולם אלא בכדי לצרפו למנין, דילמא לא בראו רבה אלא כי היכא דליהדר קמיה דר' זירא ומדסיים שליחותו שוב לא היה צורך ומשו"כ השיבו לעפרו, וצ"ע.

ו

דינו של הנוצר מספר יצירה

ועיין בברכי יוסף שם דכתב להוכיח מהא דתנינן (ברכות מ"ז ע"ב) "מעשה ברבי אליעזר שנכנס לבית הכנסת ולא מצא עשרה ושחרר עבדו והשלימו לעשרה" והקשו התם היכי עביד הכי, והאמר רב יהודה כל המשחרר עבדו עובר בעשה שנאמר "לעולם בהם תעבדו" ומתרצינן דמצוה דרבים היא ושרי. והנה במקום דאפשר לקיים שניהם אין הל"ת נדחה, ואי נימא דגולם מצטרף למנין למה לא צירף ר"א אותיות השם הגדול [שבדאי היה יודע לצרפם] לברוא גולם ולא הוזקק לעבור בעשה, ש"מ דאין הגולם

י

בענין אחיזת העינים וספר יצירה

מצטרף למנין. ועיין ברא"ש שם שדייק מסוגיא זו דאתי עשה דרבנן דרבים ודחי לעשה דיחיד דהא לא מסתברא דאיירי בדאורייתא וכגון בקריאת שבת זכור עי"ש. והנה אם מוקמינן דבשבת זכור הוי, שוב לא מצי ר"א לעסוק ביצירת גברא דמסתבר דאיסור שבת הוא, דלא גרע ממוליד ריחא (ביצה כ"ג ע"א) ומרסק את השלג (שבת נ"א ע"ב), שאסרו חכמים משום מוליד. ורק אי נימא שהיה זה בימות החול יש מקום להוכיח דלא יצרו משום שאין ראוי לצרפו למנין, ודו"ק.

ובגופא דהלכתא כבר עמד זקני בשו"ת יד יצחק (ח"א סימן ל"ה) אם השימוש בספר יצירה אסור בשבת, ומסיק דיש לאסור משום איסורא דרבנן דמוליד, עי"ש. ולדידי אמינא דאפשר דיש בו איסור תורה דמלאכת בונה, אך שמא יש לדחות דלא חשיב כמי שעושה הוא כדפרש"י (בסנהדרין שהובא לעיל אות ג') דיצירה זו ממילא היא וחשיב מעשה דקוב"ה, ויל"ע. ומכאן נראה לדון עוד במה שכתב בספר הלכות קטנות (ח"ב סי' צ"ח) דההורג אדם ע"י שם דינו כרוצח וחייב מיתה, והנה להנ"ל נתבאר דכל מעשה שע"י שמות מעשה קוב"ה הוא ולא מעשה אדם, וצ"ע, ויעוי' לעיל (סי' ד') מה שכתבנו בעניין זה.

ויל"ע עוד בדיון גרם מלאכה בשבת ובדברי רש"י (שבת ע"ד ע"ב ד"ה תנור) והרא"ש (ביצה פ"ד סי' ט"ו) בענין ליבון רעפים בתנור אם יש בו איסור מכה בפטיש, ודו"ק כי קיצרתי.

ומ"מ יש לדון דהוי שבות דשבות דהלא איסור מוליד דרבנן הוא, והוי גרמא דלכו"ע אינו אסור אלא מדרבנן (יעויין ברמ"א סימן של"ד), וכיון שרבי אליעזר שחרר עבדו לצורך תפילה בציבור הו"ל שבות דשבות במקום מצוה, ולא נמנעתי מלפלפל בעניין זה מחמת חביבות גירסא דינקותא.

שוב חזיתי בכתבי הגאון בעל ברוך טעם (הגהותיו לספר חכם צבי שם) ראיה נחמדת לנ"ד, דהנה אמרו חז"ל (עי' רש"י בראשית ל"ז ל"ג) דמשמכרו השבטים את יוסף צירפו הקב"ה עמהם והטילו חרם לבל יוודע דבר המכירה, והנה זאת פשיטא (וביותר לדברי השל"ה הנזכרים) דשבטי י-ה נהיר היה להם סודות היצירה וצירופי השמות, ומה טעם לא עסקו וצירפו לגולם עמהם והזקקו לשתף קוב"ה בחרמם, ש"מ אין גולם מצטרף למנין ואף לחרם.

בענין אחיזת העינים וספר יצירה

כיו"ב מצינו עוד בכתבי רבותינו האחרונים שפלפלו טובא בדינא דהנברא ע"י ספר יצירה ובפרטי דיניו. הנה כתב הגאון בעל ליקוטי חבר בן חיים להעיר דשמא אין הגולם מתחייב במצות כי אם י"ג שנים אחר יצירתו דקודם לכן דינו כקטן ולא בר מצות הוא. ודבריו רחוקים ואינם מתיישבים על הלב, הכיצד ינהגו בו דיני קטנות וגדולות אחר שלא נברא כדרך כל האדם. ויש להמתיק דבריו לפי מש"כ מהר"י בסאן בשו"ת לחמי תודה (סימן ה') והביאו בגליוני הש"ס (שבת דף פ"ט) דגר המתגייר ובא לחסות תחת כנפי השכינה אינו נענש בידי שמים עד שיעברו עליו עשרים שנה משנתגייר לפי מה דקי"ל ד"גר שנתגייר כקטן שנולד דמי", וכבר אמרו חכמים (שבת שם) דאין בי"ד של מעלה נזקקין לדיניו של פחות מבן כ', ואף דעול מצות נוהג בו, מ"מ אינו בתורת עונשין, והדברים כעין דברי נביאות הן.

ועוד כתב הגר"י ענגיל בספרו גליוני הש"ס (סנהדרין י"ט) לדון בדין הבעלות על גולם זה, אם ליוצרו העוסק בצירופי השמות שבהם נברא ודינו כעבדו הכנעני, או שמא לא עדיף היוצר מכולא עלמא וכמי שאין לו בעלים הוא, עיי"ש.

ובעסקינו בשמעתתא דא אמרתי להביא מה שדן החת"ס בתשובותיו (ח"ו סי' כ"ט) אהא דאמרו חז"ל (דברים רבה פ"ט ט') דמשה רבינו ע"ה כתב י"ג ספרי תורה ביום מותו, והנה אמרו במק"א (עיין טור או"ח סי' רצ"ב משמיה דרב שלום ובב"ח שם) דיום מיתתו של משה שבת היה, והאיך שרי לכתוב בשבת, ובאמת כתב הרא"ש (פסחים פ"י סימן י"ג) להוכיח מזה דלא מת בשבת. והשל"ה כתב ליישב דע"כ כתב בדרך נס שהרי בדרך הטבע אי אפשר לכתוב י"ג ספרים ביום אחד, אלא בהכרח שכתב בהשבעת הקולמוס וכל כה"ג אין איסור בשבת.

והחת"ס פלפל בזה והעיר דלכאורה יש איסור שביתת כלים בהשבעת הקולמוס לשיטת ב"ש, אלא דאין זה דרך כתיבה עיי"ש.

ולדידי נלענ"ד דכל שעושה ע"י שם אף גרמא לא הוי דכיון דמדובר בעשיה סגולית אין זה אלא בידי שמים, דרק מה שבכח האדם לעשות בדרך הטבעי ניתנה הבחירה בידו אבל המשתמש בשמות אינו תולה אלא ברצון עליון ואין זה מעשיו כלל, כך נראה לכאורה. וס"ת זה הנכתב כולו בידי שמים בודאי כשר הוא ול"ש ביה כל שישנו בקשירה ישנו בכתיבה, ופשוט.

בענין אחיזת העינים וספר יצירה

ועיין עוד בקהילות יעקב ב"ק (סימן מ"ה) שהאריך בזה.

ב

האם מותר לעשות מעשי קוסמות

כבוד הרה"ג מוה"ר...

בדבר שאלתו באיש אחד שחזר בתשובה שלימה ובחילוניותו השתלם במעשי קוסמות ונחשב כמומחה בתחום זה. לאחר שחזר בתשובה מקדיש עתותיו לתלמוד תורה ומתפרנס במסיבות בעיקר של ילדים. ויש שאמרו לו שעובר הוא באיסור לאו והמזמינו עובר בלפני עור לא תתן מכשול, ושעת הדחק גדול הוא כי טפלי תלו ביה ובכך פרנסתו וכל קיום משפחתו, ונפשו בשאלתו האם אכן יש איסור בדבר.

הנה בסנהדרין ס"ז ע"ב מבואר דהאוחז את העיניים פטור אבל אסור ושם בדף ס"ה ע"ב אמרו דהאוחז את העיניים הוי בכלל לאו דלא תעונן. וברמב"ם פי"א מהלכות עבודה זרה ה"ט כתב דהאוחז את העיניים לוקה, אך בהלכה ט"ו כתב דלוקה מכת מרדות עי"ש. והב"ח והט"ז כתבו שם דהאוחז את העיניים ללא כישוף לוקה אבל האוחז את העיניים עי"י כישוף דהוי בכלל מכשף אינו לוקה דהוי לאו שבכללות, וכ"כ הרמ"א בשו"ת סימן ס"ז עי"ש. ובשו"ע יו"ד סימן קע"ט סט"ו מבואר דאחיזת עיניים אסורה אך לא מבואר שם אם מן התורה או מדרבנן, עי"ש.

ולפי"ז נראה לכאורה דלרוב הפוסקים הוי איסור דאורייתא ועכ"פ ודאי שיש איסור בדבר ואין מקום להקל בו כלל.

אך באמת צ"ע בגדר אחיזת העיניים שבדברי הגמ' לא מבואר מה היא. והנה רש"י שם ס"ה ע"ב כתב שהוא "אוחז וסוגר עיני הבריות ומראה להם כאילו עושה דברים של פלא והוא אינו עושה כלום", וכך כתב עוד בדף ס"ז, עי"ש. ומשמע מדבריו שבאמת אינו עושה כלום אלא שסוגר עיני הבריות ואוחז אותם כאילו עושה מעשה. ולשיטתו אין זה ענין כלל לנ"ד שאינו אלא עושה מעשים בזריות ידיים ואין זה בכלל אחיזת עיניים.

אמנם הרמב"ם בסהמ"צ מצוה ל"ב כתב להדיא דהנעשה בתחבולות וקלות הידיים הוי בכלל איסור אחיזת עיניים וז"ל "מעונן זה האוחז את העיניים. והוא מין גדול מן

בענין אחיזת העינים וספר יצירה

התחבולה מחובר אליו קלות התנועה ביד עד שיתדמה לאנשים שיעשה עניינים אין אמיתות להם. כמו שנראה אותם יעשו תמיד שיקח חבל וישים אותו בכנף בגדו לפני העם ויוציאהו נחש. וישליך טבעת לאויר ואחר כן יוציאהו מפי אדם אחד מן העומדים לפניו. ומה שדומה להם מפעולות החרטומים המפורסמים אצל ההמון. כל פועל מהם אסור. ומי שעושה זה יקרא אוחז את העיניים. והוא מין מן הכישוף. ומפני זה לוקה. והוא עם זה גונב דעת הבריות. וההפסד המגיע מזה גדול מאד. כי ציור העיניים הנמנעים תכלית המניעה אפשריים אצל הסכלים והנשים והקטנים רע מאד ויפסיד שכלם וישיבם להאמין הנמנע והיותו איפשר שיהיה. והבין זה. וכ"כ בספר החינוך במצוה ר"ג בעקבות דברי הרמב"ם.

ומאידך כתב הרדב"ז במצודת דוד מצוה ס"א דרחוק הדבר שהתורה תאסור מעשה תחבולות וזריזות הידיים, אלא אחיזת עיניים ע"י כישוף הוא עי"ש. והרדב"ז האריך יותר בשו"ת סימן אלף תרצ"ה שם ביאר דהרמב"ם לשיטתו דס"ל שם בהלכה ט"ז שכל מעשי הכישוף הבל ושטות הם ואין בהם ממש וכל המאמין בהם חסר דעה הוא וכ"כ במו"נ ח"ג פרק ל"ז, וע"כ דאחיזת עיניים אינה אלא בדרך זריזות ותחבולה, אבל לדידן דקיי"ל דאכן יש מעשי כישוף והן הם שאסרה תורה כדעת הרמב"ן והרשב"א אין איסור כלל בתחבולה. ועוד כתב דיש שלשה מיני אחיזת עיניים. האוחז עיניים ע"י מיני הקטרוות ועישונים ונרות דולקים לוקה משום לא תעונן. האוחז עיניים ע"י כישוף הוי בכלל מכשף והאוחז עיניים ע"י תחבולות וזריזות התנועה אין בו איסור כלל.

אמנם כתב שם הרדב"ז דאף בתחבולות אסור כשהוא גונב דעת הבריות, עי"ש באריכות דבריו.

וכבר כתב בזה מו"ר הגה"ק מצאנו קלויזנבורג זצ"ל בשו"ת דברי יציב יו"ד ח"א סימן נ"ז דכאשר מי שעושה פעלולים אלה אינו גונב דעת הבריות, אלא מראה לכולם שאין כאן אלא זריזות ותחבולה שלומדים לעשותן ע"י תרגול אין בו איסור כלל, ואין בו איסור אלא כשהוא גונב דעת הבריות כאילו עוסק הוא בכישוף וכ"כ הרמב"ם והחינוך בשורש האיסור וענינו דאין זה אלא כשיבואו להאמין שהוא עושה דברים אלה בכישוף, משא"כ כשהכל רואים שאין כאן אלא תרגול ותחבולה של מהירות התנועה, עי"ש.

בענין אחיזת העינים וספר יצירה

וידעתי שיש מגדולי הדור שהחמירו בזה, עיין בשו"ת שבט הלוי ח"ה סימן קכ"ט אות א' ושו"ת יביע אומר ח"ה יו"ד סימן י"ד, אך לענ"ד דברי מו"ר זצ"ל ברורים כשמש בצהריים וכדאי הוא אדם גדול בענקים לסמוך עליו בשעה"ד.

ואין לדחות דלא דרשינן טעמא דקרא ומנ"ל לחלק בין הגונב דעתם של הבריות למי שמראה להם שאין כאן אלא תחבולה בעלמא. דכבר ביארתי במנחת אשר במדבר סימן מ"ב דמצינו במקומות רבים דכאשר טעם המצוה וענינה ברור ופשוט קבעו הלכה פסוקה לפי הענין והטעם עי"ש.

אך באמת בני"ד הדברים פשוטים טפי דלא אסרו אלא "אחיזת עיניים" וכבר פירש רש"י וכל הראשונים דכל גדר אחיזת עיניים אינו אלא בכחש ורמייה שמראה לבריות כאילו עשה מה שלא נעשה, וא"כ כאשר אין כאן כל רמייה אין זה בכלל אחיזת עיניים כלל, אלא תחבולה שאין בה אלא שעשוע בעלמא, ולענ"ד אין בין אומנות זו ובין מי שנושא שולחנות על שיניו ובקבוקים על ראשו, כמו שנהגו אנשי ירושלים בשמחת חתן וכלה, ולא כלום. וכן מה שנהגו גדולי התנאים בשמחת בית השואבה לזרוק אבוקות אש ולתופסן, וכך נוהגים רבים גם בזמנינו בשמחת חתן וכלה וכדומה, שגם זו תחבולה של קלות הידיים ומהירות התנועה, ואין בינה ובין מעשי הקוסמות ולא כלום, כיון שכולי עלמא יודעים שכל מעשיהם במהירות התנועה.

ומשום כ"ז נראה עיקר להלכה דיש להקל בזה, ובפרט בשעה"ד שזו פרנסתו. אמנם עליו אכן להקפיד להסביר לכל הצופים במעשיו שאין במעשיו אלא תחבולה מתורגלת של קלות הידיים כמבואר.

והנה יש להזהר ולהישמר ממושב לצים. אך פלוני אלמוני שמוחזק לירא שמים מרבים חזקה עליו שינצל מופעים אלה לטעת בלב הילדים יראת שמים ולא ליצנות, וכבר נהגו פרושים בכגון דא בחתונות כמבואר.

ושוב העיד בפני מחנך דגול שלפני שנים שאל את פי מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א (זצ"ל) ופסק לו שאם הקוסם יראה לצופים מן הפעלולים שלו את אופן עשייתם ושואין כאן אלא תחבולה וזריזות יש להקל כנ"ל.

במדת אמתות שלי

במדת אמתות שלי

"וידבר אלהים אל משה ויאמר אליו אני ה'. וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי ושמי ה' לא נודעתי להם" (פרק ו' פסוק ב' – ג').

"ושמי ה' לא נודעתי להם – לא הודעתי אין כתיב כאן אלא לא נודעתי לא נכרתי להם במדת אמתות שלי שעליה נקרא שמי ה' נאמן לאמת דברי, שהרי הבטחתים ולא קיימתי" (רש"י שם פסוק ג').

בפסוקים אלה משמע שהקב"ה נגלה למשה רבינו בגלות מצרים בשם הוי"ה ב"ה, אך בפרשת שמות (ג' י"ג) כתיב:

"ויאמר משה אל האלקים הנה אנכי בא אל בני ישראל ואמרת לי להם אלקי אבותיכם שלחני אליכם ואמרו לי מה שמו מה אומר אליהם, ויאמר אלקים אל משה אהי אשר אהי ויאמר כה תאמר לבני ישראל אהיה שלחני אליכם".

הרי שלא בשם הוי"ה נגלה הקב"ה למשה ולישראל אלא בשם אהיה.

ועוד צריך ביאור בעומק כונת הדברים דשם הוי"ה היא מדת אמתות של קוב"ה, והרגשת הלב דסוד עמוק טמון בעניין זה, ויש להתבונן בעומקו ורומו.

ונראה בזה דבאמת שם אהי"ה ושם הוי"ה שם אחד המה, ושני צדדים של אותו המטבע.

וכבר כתב הרשב"ם (ג' י"ג):

"זה שמי לעולם אהיה האמור בפסוק ראשון, וזה זכרי האמור בפסוק שני שהוא לשון מלכות ובענין הזה מזכירין את המלכים ולא בשמם, ומה שכתב בי"ה אפרש בא"ת ב"ש: צפת דפנ"ת זה"ף תצמ"ן פתט"ף דפגמ"י תפא"ף

במדת אמתות שלי

מעמ"ץ פמ"ף שידפ"י לי"ף ל"ם י"ץ צפ"ץ כתק"י זהו עיקר
עומק פשוטו של מקראות הללו ואין מגלים אותם אלא
צנועים".

וכונתו פשוטה וברורה לכשנפענח את צופן א"ת ב"ש.

"הוא קורא עצמו אהי' ואנו קורין אותו יהיה וא"ו במקום
יו"ד כמו "כי מה הוא לאדם". וכונתו בזאת כי שם אהי' שם
הוי' הוא, וניחא לפי זה מה שלא מצאנו שם זה בשום מקום
מלבד בפרשה זו כי רק כאן נתבקש הקב"ה להגות את שמו
ולגלותו לבשר ודם ולכן אמר אהי' אשר אהי'. אבל בכל
מקום אחר כאשר אנו מזכירים שם זה מזכירים אותו בשם
הוי'".

והנה שם הוי"ה יש בה אותיות היה הוה ויהיה, וכמ"ש (ישעיהו מ"ד ו')
"כה אמר ה' מלך ישראל וגאלו ה' צבאות אני ראשון ואני אחרון ומבלעדי
אין אלהים", וקוב"ה אין בו לעולם שום שינוי ושום חסרון.

וכך גם שם אהי"ה לפי פירושו של הרמב"ם במורה נבוכים (ח"א פרק
ס"ג):

"והושם השם הראשון, והוא המתואר אהיה והשם השני
אשר תארו בו אהיה, והוא הוא בעצמו, וכאלו הוא הראה
שהמתואר הוא התאר בעצמו, והיה זה באור ענין שהוא
נמצא לא במציאות, ובא באור הענין ההוא ופירושו כן
הנמצא אשר הוא הנמצא, כלומר המחוייב המציאות".

וכך פירש גם הרמב"ן (ג' י"ג) בשם הרמב"ם ובשם רבינו סעדיה גאון
שקדם לו:

"והגאון רב סעדיה כתב כי ביאורו אשר לא עבר ולא
יעבור כי הוא ראשון והוא אחרון. קרובים דבריו לדברי רבי
יצחק. והרב אמר במורה הנבוכים הנמצא אשר הוא נמצא,

במדת אמתות שלי

כלומר ראוי המציאות יבאר להם כי יש נמצא ראוי להמצא
שלא היה נעדר ולא יהיה נעדר.

הרי שגם שם זה עומק פירושו אין בו בהקב"ה שום שינוי ולא התחלה
וסוף ומעולם ועד עולם אתה אל, והקב"ה נמצא כי חייב הוא להימצא
ואי אפשר שלא ימצא.

וראה את לשונו המופלאה של הרמב"ם בהלכה הראשונה שבמשנה
תורה (הל' יסודי התורה פ"א ה"א):

"יסוד היסודות ועמוד החכמות לידע שיש שם מצוי
ראשון, והוא ממיציא כל נמצא, וכל הנמצאים משמים וארץ
ומה שביניהם לא נמצאו אלא מאמתת המצאו".

הרי שכל הבריאה כולה, העליונים והתחתונים מצבא השמים ועד עפר
הארץ אינן נמצאים אלא מאמתת המצאו, וזה מש"כ רש"י "לא נודעתי
לא נכרתי להם במדת אמתות שלי".

ושמי ה' לא נודעתי להם

"וידבר אלקים אל משה ויאמר אליו ה'" (שמות ו'
ב').

פתח באלקים וסיים בה', פתח בוידבר שהוא דיבור קשה, וסיים
באמירה רכה, והלא דבר הוא.

ועוד יש לעיין בזה דהלא בפרשת שמות למדנו "ויאמר משה אל
האלקים הנה אנכי בא אל בני ישראל ואמרת להם אלקי אבותיכם
שלחני אליכם ואמרו לי מה שמו מה אמר אלהם. ויאמר אלקים אל משה
אהיה אשר אהיה ויאמר כה תאמר לבני ישראל אהיה שלחני אליכם"
(שמות ג' י"ג – י"ד).

הרי דשם זה דאהיה אשר אהי' הוא השם שגילה הקב"ה למשה בשלחו
אותו לגאול ישראל ממצרים ולא שם הוי"ה.

ופירושם רבים נאמרו בדברי רבותינו הראשונים דשם זה אהיה אשר
אהיה שלא מצינו בכל מקום אחר. ועיין מה שנתבאר בזה (מנחת אשר
שיחות על התורה פרשת שמות) חמשה דרכים מתורתן של רבותינו גאוני
קמאי.

ולולי דמיסתפינא הייתי מוסיף על דבריהם פירוש נוסף.

הקב"ה מבשר למשה רבינו כי שמע את נאקת בני ישראל וברחמיו
הגדולים עומד הוא לגאול אותם מגלותם וצרתם. אך משה רבינו ע"ה
דואג ודואב דכאשר יבא לפני העם ובשורת הגאולה בפיו, יזעק העם
משאול היגון והיסורים מי ה' ששלחך ומה שמו, הלא אם אכן אל רחום
הוא למה העלים עיניו ואטם אזניו מלשמוע את זעקות השבר ולראות
את קושי הגלות.

אמר לו הקב"ה אהיה אשר אהיה, אהיה עמהם במדת הדין כמו שאני
עמהם במדת הרחמים, כי בעומק עומקה של מדת הדין אין בין דין

במדת אמתות שלי

לרחמים וכל דעביד רחמנא לטב עביד, ידעו בני ישראל ויאמינו שעמהם אנכי בצרה ואף צער הגלות ויסויריו רחמים גדולים המה.

וכך כתב הרמב"ן (דברים ל"ג ב') "ועל דרך האמת יגיד גם כן שהאש שהוא הדת היא מימינו, כי מדת הדין כלולה ברחמים".

וכך אמרו חז"ל במשנה בברכות (נ"ד ע"א) "חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה", ובגמ' (שם ס' ע"ב) למדו חז"ל ענין זה ממה דכתיב "בה' אהלל דבר באלהים אהלל דבר; בה' אהלל דבר - זו מדה טובה, באלהים אהלל דבר - זו מדת פורענות".

הרי לן דשני שמות אלה ה' ואלקים רמז המה למדת הרחמים ולמדת הדין ומשילוב שניהם למדנו שחייב לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה.

וזה הנראה בביאור הכתוב:

"וידבר אלקים אל משה ויאמר אליו אני ה'" הדיבור הקשה של שם אלקים הוא הוא האמירה הרכה של שם הוי"ה בה', כי אף מדת הדין כלולה ברחמים.

נר זיכרון

לעילוי נשמת

הרה"ח משה בן
מוה"ר יוסף דוד ז"ל
נלב"ע כ"ז סיון תשמ"ז

מרת מלכה מחלה בת
הר"ר מרדכי זיסקינד ז"ל
נלב"ע ג' אייר תשס"ו

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י בנו ידידנו עוז
הר"ר דוד הגר הי"ו
לום אנג'לס

